

2015
Goncourt
Ödülü

Mathias
Énard

ROMAN

Pusula

Çeviren: Ebru Erbaş

2. BASKI

♥ can
çağdaş

MATHIAS ÉNARD

PUSULA

Can Çağdaş

Pusula, Mathias Énard

Fransızca aslından çeviren: Ebru Erbaş

Boussole

Bu kitapta kaynak alınan baskı (ilk baskı): Actes Sud, 2015

© 2015, Actes Sud,

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d'aide à la publication de l'Institut français.

Bu eser, Institut français kurumunun yayına destek programından yararlanmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2019

2. basım: Şubat 2020, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alban

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Seda Yüksel

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 46025

ISBN 978-975-07-4071-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750740718

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

MATHIAS ÉNARD
PUSULA

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Ebru Erbaş

♥can

Mathias Énard'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Savaşları, Kralları ve Filleri Anlat Onlara, 2011

Hırsızlar Sokağı, 2013

Mantıka, 2017

MATHIAS ÉNARD, 1972'de Fransa'nın Niort kentinde dünyaya geldi. Yükseköğrenimini, Arapça ve Farsça eğitimi aldığı INALCO'da (Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü) tamamladı. 1991 yılından itibaren Ortadoğu'ya (Beyrut, Şam, Tahran) uzun sürelerle konakladığı yolculuklar yapmaya başladı. 2000 yılından beri Barcelona'da yaşamaya devam eden Énard, Bağımsız Barcelona Üniversitesi'nde verdiği Arapça derslerinin yanı sıra Arapça ve Farsçadan çeviriler de yapıyor. Yazar ilk romanı *La perfecton du tir*'i [Mükemmel Atış] 2003'te, ikinci romanı *Remonter l'Orénoque*'u [Orinocu'ya Tırmanmak] 2005'te yayımladı. Yazar, dördüncü romanı *Savaşları, Kralları ve Filleri Anlat Onlara* Fransa'da lise öğrencilerinin verdiği Goncourt des Lycéens Ödülü'nü aldı. Énard'ın, dördüncü kitabı olmakla birlikte yazara ilk büyük başarısını kazandıran, geniş kitlelerce tanınmasını sağlayan ve büyük övgülerle karşılanan romanı *Mıntika*, Livre Inter ve Prix Décembre gibi saygın edebiyat ödülleri aldı. Yazar, *Pusula*'yla 2015 yılında Fransa'nın en önemli edebiyat ödülü Goncourt'a layık görüldü.

EBRU ERBAŞ, İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Lisesi'nin ardından Marmara Üniversitesi Fransızca Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. *Kahrolsun Dostoyevski* romanının çevirisiyle 2014 NDS Edebiyat Ödülü'nü kitabın yazarı Atiq Rahimi'yle paylaştı. 2016 NDS Liseliler Edebiyat Ödülü'nü kazanan Romain Puertolas'ın *Bir Ikea Dolabında Mahsur Kalan Hint Fakiri'nin Olağanüstü Yolculuğu* romanının da çevirmeni olan Ebru Erbaş, *Kartal Belediye Plajı* ve *Mandalina Bahçeleri* isimli bir de çocuk kitabı yazdı. Irène Némirovsky, Alexis de Tocqueville gibi yazarların yanı sıra Mathias Énard'ın yine Can Yayınları'ndan çıkan *Mıntika* adlı romanını da Türkçeye kazandırdı.

*Die Augen schließ' ich wieder,
Noch schlägt das Herz so warm.
Wann grünt ihr Blätter am Fenster?
Wann halt' ich mein Liebchen im Arm?*

*Yine yumuyorum gözlerimi,
Kalbim hâlâ hararetle atıyor.
Penceredeki yapraklar ne zaman yeşerecek?
Ne zaman alacağım sevgilimi kollarıma?*

Wilhelm Müller & Franz Schubert, *Kış Yolculuğu*

Biz iki afyon içicisiyiz her birimiz kendi bulutunda, dışarıyı hiç görmeden, bir başımıza, birbirimizi hiç anlamadan tütürüyoruz, aynada can çekişen yüzler, zamanın hareket yanılması kattığı donmuş bir imgeyiz, çilesinin karmaşıklığını kimsenin algılamadığı bir kırağı yumağının üzerinden kayan kar kristaliyiz, salon camımın üzerinde yoğunlaşmış o su damlasıyım ben, ne kendisine kaynaklık eden buhar ne de elan terkinde bulunan ama bir zaman sonra başka moleküllere başka özdeklere, bu akşam Viyana'nın üzerine çöken koyu bulutlara hizmet edecek atomlar hakkında bir fikri olan ve süzülen bir sıvı inciyim: kim bilir bu su hangi gırtlaktan aşağı kayacak, hangi tenden, hangi kaldırımdan, hangi nehre akacak ve camın yüzeyindeki bu belli belirsiz yüz ancak bir an için benim, yanılmanın olası milyonlarca suretinden biri –bak sen, Herr Gruber çisentiye rağmen köpeğini gezmeye çıkarmış, başında yeşil bir şapka, sırtında da ezeli yağmurluğu; kaldırımın üzerinde küçük, gülünç sıçrayışlar yaparak arabaların sıçrattığı çamurdan korunmaya çalışıyor: sahibinin oyun oynamak istediğini sanan kuçu kuçu da üzerine atılıyor ve çamurlu patisini sonunda her şeyi göze alıp karşıya geçmek üzere yolun kenarına seğirten Herr Gruber'in yağmurluğuna değdirdiği

anda sağlam bir sille yiyor, sokak lambalarının ışığında uzamış silueti, büyük ağaçların oluşturduğu ve Porzellan-gasse'den geçen arabaların farlarının üzerinde kesikler attığı gölgeler denizinin ortasında kararmış bir su birikintisi ve görünüşe göre *Herr Gruber Alsergrund* gecesine dalmakta kararsız, tıpkı benim de seyre daldığım su damlalarından, termometreden ve Schottentor'a inen tramvayların ritminden sıyrılmakta gösterdiğim kararsızlık gibi.

Varoluş acılı bir yansıma, bir afyonkeş düşü, Şehram Naziri tarafından icra edilen bir Mevlânâ şiiri bestesi, tonbakin *ostinato*'su parmaklarımın altındaki pencere camını vurmali sazın derisi gibi hafifçe titreştiriyor, Herr Gruber'in yağmurun altında gözden yitişini izleyeceğime, sesinin gücü ve tınısıyla bizim pek çok tenorumuzu utançtan kıpkırmızı edebilecek İranlı şarkıcının baş döndürücü melismalarına kulak kesileceğime okumalarıma dönmeliyim. CD'yi durdurmalıyım, dikkatimi toplamam imkânsız; şu ayrınbasımı istersem onuncu kez okuyayım, gizemli manasına bir türlü eremiyorum, yirmi sayfa, tam da bugün, merhametli bir doktorun bir ihtimal hastalığının adını koyabildiği, bedenimi resmen hasta ilan ettiği, belirtilerime bir tanı koyarak –ölümcül öpücük– adeta yüreğimi ferahlattığı bugün, teyit etmemiz gereken bir tanı, bir yandan tedaviye de başlayarak, diyordu, ve gidişata bakmalıyız, gidişat, işte, buradayız, bir su damlasının o Büyük Heplik'te yeni bir şekle bürünmeden önce yok oluşa doğru gidişatının seyrinde.

Tesadüf diye bir şey yoktur, her şey birbiriyle bağlantılı, derdi Sarah olsa, neden bu makale posta kanalıyla ve tam da bugün elime ulaşıyor, eski tarz bir ayrınbasım, “iyi okumalar” diyen bir mesaj ekindeki PDF dosya yerine, bana ondan bir haber verebilecek, nerede olduğunu, bu satırları yazdığı ve atlasıma göre Borneo Adası'nın kuzey-batısında, Brunei'nin ve onun zengin sultanının iki adım ötesinde yer alan –ve bana Debussy

ile Britten'in *gamelan*'larının da iki adım ötesindeymiş gibi gelen– Saravak'ın nasıl bir yer olduğunu anlatacak bir elektronik posta yerine kâğıtlar ve zimbalar –üstelik makalenin içeriği de pek bir değişik; müzik yok, belki uzun bir cenaze marşını saymazsak; *Representations*'ın, onun zaten sıkça yazdığı California Üniversitesi'nin o güzel dergisinin eylül sayısında yayımlanmış dolu dolu yirmi sayfa. Makalenin kapak sayfasına kısa bir ithaf eklenmiş, yorumsuz, *Çok Sevgili Franz'a, muhabbetle, Sarah, ve 17 Kasım'da* postaya verilmiş yani iki hafta önce –bir postanın Malezya'dan Avusturya'ya varması hâlâ iki hafta sürüyor, belki pul parasından kısmıştır, bir kartpostal ekleyebilirdi, bunun anlamı ne, evimde ona ait ne kadar kalıntı varsa hepsini taradım, makaleleri, iki kitap, birkaç fotoğraf hatta doktora tezinin bir kopyası, basılı ve kırmızı suni deriyle ciltlenmiş, her biri üç kilo çeken iki koca cilt:

“Yaralar vardır hayatta, ruhu cüzam gibi yavaş yavaş ve yalnızlıkla yiyen, kemiren yaralar,”¹ diye yazar İranlı Sâdık Hidâyet, *Kör Baykuş* romanının girişinde: o yuvarlak gözlüklü, ufak tefek adam bunu herkesten iyi biliyordu. Tam da böyle bir büyük yalnızlık akşamında, bir nisan akşamında, ona Paris'in Championnet Sokağı'ndaki apartman dairesinin gaz vanasını sonuna kadar açtıran da bu yaralardan biri oldu, İran'dan uzakta, çok uzaklarda, yanında ona refakat edebilecek sadece Hayyam'dan birkaç rubai ve belki koyu renk bir konyak şişesi ya da bir parça afyon sakızı ve belki de hiç, hâlâ kendine sakladığı ve onu gazın büyük boşluğuna sürükleyen metinlerinden başka hiçbir şey olmaksızın.

Bir mektup ya da yazımını uzun zaman önce tamamladığı ve ona ölümünden iki yıl sonra İran'a dair hiçbir şey okumamış Fransız entelektüellerin hayranlığını bahşedecek olan romanı *Kör Baykuş*'tan başka bir işaret bırakıp bırakmadığı bilinmiyor:

1. Sâdık Hidâyet, *Kör Baykuş*, çev. Behçet Necatigil, Varlık Yayınları, Ankara, 1977. (Ç.N.)

Yayımcı José Corti *Kör Baykuş*'u Julien Gracq'ın *Sirte Kıyısı*'ndan kısa süre sonra basacaktır; Gracq başarıyı 1951'de, Championnet Sokağı'nın gazı etkisini gösterdikten sonra yakalayacak ve *Sirte*'nin "tüm asil küflerin"¹ romanı olduğunu söyleyecektir, tıpkı şarabın ve havagazının uçucu atmosferinde Hidâyet'i yiyip bitirenler gibi küflerin. André Breton bu iki adamın ve kitaplarının savunuculuğunu üstlenecektir, lakin Hidâyet'in yaralarını sarabilmek için çok geçtir, meğerki yaraları sargı tutaydı, meğerki derdinin, mutlaka, dermanı olaydı.

Yuvarlak gözlükleri kalın camlı, kendisi ufak tefek adam, sürgünde de İran'da olduğu gibi ketum ve ağırbaşlıydı, alçak sesle konuşurdu. İronisi ve hırçın kederi sansürlenmesine sebep oldu, tabii eğer bunun sebebi delilere ve ayyaşlara düşkünlüğü hatta belki bazı kitaplara ve bazı şairlere olan hayranlığı değilse; belki de müptelalarla dalga geçtiği halde afyona ve kokaine ufak ufak takıldığı için; çünkü o yalnız içerdi ya da bazı büyük yalnızlık akşamlarında, gaz onu çağırdığında dahi Tanrı'dan artık hiçbir şey beklememek gibi bir kusura sahipti; belki de sefil olduğundan ya da gayet makul olarak yazdıklarının önemine inandığından ya da inanmadığından, hepsi de rahatsız edici şeyler.

Ancak şurası gerçek ki Championnet Sokağı'nda ne orada kaldığını ne de oradan göçtüğünü belirten bir levha mevcut; onu yadsınamaz kılan tarihin ağırlığına ve ölümünün halen vatandaşlarının üzerine çöken ağırlığına rağmen İran'da da onu hatırlatan hiçbir anıt yok. Bugün Tahran'da onun eserleri tıpkı ölümü gibi yaşıyor; sefalet ve gizlilik içinde, bitpazarı tezgâhlarında ya da umutsuzluk hastalıkları olan intihardan ve uyuşturucudan mustarip olup ulaşabildikleri Hidâyet kitaplarının üzerine iştahla atılan İran gençliğini korumak amacıyla okuru uyuşturucuya ya da intihara sürükleyebilecek her türlü imandan arındırılmış, budanmış yeni basımlarda ve ancak bu şekilde

1. *Botrytis cinerea*: Şarapçılık terimi. Üzümlerdeki suyun buharlaşmasını hızlandırır. (Y.N.)

anıldığı ve yanlış okunduğu halde, buyurgan ve onulmaz bir ruh cüzamı tarafından kemirilip her şeye bir son vermek için Championnet Sokağı'nın gazını seçtiği o 1951 yılının Nisan'ından beri Père-Lachaise Mezarlığı'nda, Proust'un iki adım ötesinde, çevresindeki büyük isimlerin safına katılmış, ebediyette de hayatta olduğu kadar ağırbaşlı ve ketum, fiyakalı çiçekleri yok, ziyaretçisi de pek az. "Kimse intihar etmeye karar vermez; intihar bazı adamların içindedir, doğalarında vardır." Hidâyet 20'li yılların sonunda yazar bu satırları. Kafka'yı okumadan ve çevirmeden, Hayyam'ı tanıtmadan önce yazar. Eserleri sondan başa doğru ilerler. Yayımladığı ilk seçkisi *Diri Gömülen*'le açılır, *Zinde be-Gür*, intihar ve yıkım, ve yirmi yıl sonra, yaklaşmakta olan ilkbaharın dayanılmaz kokusunun istila ettiği o ufaklık mutfakta, kâğıtlarını ve notlarını özenle imha ettikten sonra usulca uykuya dalan adamın, kendini gaza teslim ettiği andaki düşüncelerini açıkça betimler, diye düşünürüz. Elyazmalarını imha eder, belki Kafka'dan daha cesurdur, belki elinin altında hiçbir Max Brod yoktur, belki kimseye güvenmez ya da yok olmanın zamanının geldiğine ikna olmuştur. Ve Kafka öksüre öksüre, yakmayı isteyeceği metinleri son âna kadar düzelterek gittiyse Hidâyet de ağır uykuda ağır ağır can verir, ölümü zaten yirmi yıl önce yazılmış, tüm ömrüne onu yalnızlık içinde kemiren ve İran'la, Şark'la, Avrupa'yla ve Garp'la bağlantılı olduğunu tahmin ettiğimiz o cüzamın yaraları ve bereleri damga vurmuştur, tıpkı Kafka'nın Prag'da hem Alman hem Yahudi hem de Çek olup hiçbiri de olmadığı gibi, herkesten daha kayıp ya da herkesten daha hür. İnsanın bu dünyada yalpalamasına yol açan o benlik yaralarından birinden mustarıptı Hidâyet, bu çatlak genişleyerek derin bir yanğa dönüşmüştü; afyonda, alkolde, insanı ikiye yaran her şeyde olduğu gibi burada da bir hastalık değil, bir karar söz konusu, varlığını sonuna dek çatlatma iradesi.

Bu çalışmaya Hidâyet'le ve *Kör Baykuş*'la giriş yapmakla niyetimiz, o çatlakta keşfe çıkmak, varıp o fay hattına dalmak, ötekilikte fazlaca sendelemişlerin esriğine intikal etmektir; o

ufak tefek adamın elinden tutup o kemiren yaraları, uyuşturucuları, ötelemi gözlemek üzere derine dalacağız ve o iki aradalık halini, o *berzahı*, sanatçıların ve seyyahların içine düştüğü o âlemler içindeki âlemi keşfe çıkacağız.

Kesinlikle çarpıcı bir giriş bu, on beş yıl sonra bu ilk satırlar hâlâ insanın aklını alıyor –vakit hayli ilerlemiş olmalı, eski daktilo yazısına dalan gözlerim *tonbak*'a ve Nazırı'nin sesine rağmen kapanıyor. Tezinin savunması sırasında bu girişin “romantik” üslubu ve Gracq'la ve Kafka'yla kurduğu koşutluğun “tamamen konu dışı olması” eleştirilince Sarah küplere binmişti. Yine de tez hocası Morgan “Kafka'dan bahsetmenin her zaman iyi olduğu” gibi gayet naif bir yaklaşımla onu savunmaya kalkmış, bu da kuramsal uyuşukluklarından ancak birbirlerine nefretlerini dile getirmek için sıyrılabilen, içi geçmiş yüksek âlimlerden ve dargın oryantalistlerden oluşan jürinin of çekmesine yol açmıştı: nitekim Sarah'nın bu hiç alışıldık olmayan girizgâhını da çabucak unutup yöntembilim sorunları hakkında birbirlerine çemkirmeye girişmişlerdi yani ki insan kendini Sâdık Hidâyet'in ellerine bıraksa dahi nasıl olup da *metinde gezintinin* (moruk bu sözü bir küfür gibi tükürüyordu) bilimsel bir boyutu olabileceğini anlayamıyorlardı. Yolumu Paris'e düşürmüştüm, ilk kez “Sorbonne tarzı” bir tez savunması izlemekten ve bunun da onun tezi olmasından hoşnuttum ancak bu bilim labirentinde kaybolmuş kim bilir hangi bölümün dibine tıkmış koridorların, salonun ve jürinin köhneliğinin, bu beş seçkin üyenin üzerinde tartışılması gereken metnin pek ilgilerini çekmediğini sızıp kalmamak için insanüstü bir çaba sarfetmek suretiyle –tıpkı benim de dinlerken yaptığım gibi– birbiri ardına ifade edişinin verdiği ilk şaşkınlık ve keyif geçtikten sonra bu etkinlik beni karamsarlığa ve melankoliye boğdu ve bu insanların kozlarını pay-

laşmalarına izin vermek üzere mekânı boşaltırken (köşeye yığılmış kırık dökük sıraları bilgiye değil de can sıkıntısı ürünü graffitilere ve yapıştırılmış sakızlara yataklık eden alelade bir sınıf) Sarah'yla karşılaşmayayım da onun için herhalde çok önemli olan bu meşhur savunma hakkında neler düşündüğümün farkına varmasın diye oradan sıvıştırmaya, Saint-Michel Bulvarı'ndan aşağı kaptırıp su boyunca yürümeye yönelik güçlü bir arzuya kapıldım. Hazırın yaklaşık otuz kişiydi, kendimizi tıkıştırılmış bulduğumuz daracık koridora nazaran adeta koca bir kitleydik; Sarah katılımcılarla birlikte çıktı, annesi olduğunu bildiğim, kendisinden yaşlı ve çok zarif bir hanımla ve kendisine rahatsız edici ölçüde benzeyen bir genç adam olan erkek kardeşiyle konuşuyordu. Onlarla yüz yüze gelmeden çıkışa doğru ilerlemek olanaksızdı, oryantalistlerin koridoru süsleyen portrelerini incelemek üzere sırtımı döndüm; eski, sararmış gravürler, geçmişte kalmış, şaşaalı bir devri yâd eden plaketter. Sarah çevresindekiyle laflıyordu, bitkin bir havası vardı ama yıkılmış görünmüyordu; belki de bilimsel tartışmanın hararetiyle, bir yandan yanıtlarını hazırlamak için notlar alırken seyircilerden tamamen farklı bir izlenime kapılmıştı. Beni fark etti ve el salladı. Buraya gelmemin öncelikli sebebi onun yanında olmaktı ama hayalimde bile olsa, kendi tez savunmama hazırlanmak için de gelmiştim –ve bu gördüğüm bana hiç iyi gelmemişti. Yanılıyordum: birkaç dakika süren müzakereden sonra bizi tekrar salona aldılar ve ona en yüksek notu verdiler; “metinde gezinti”nin düşmanı ünlü başkan, çalışması için ona içten övgüler yağdırdı ve bugün, bu metnin girişini tekrar okurken dalma-ya heves edenlerin çoğunun içinden çıkamadığı bir alan olan Şark'ın tasvirleri ve imgeleri, lamekân, ütopyalar, ideolojik fantazmalar hakkındaki bu dört yüz sayfada güçlü ve yenilikçi bir şeyler olduğunu teslim etmem ge-

rekiyor: o âlemleri keşfe yeltenen sanatçıların, şairlerin ve seyyahların bedenleri ağır ağır yok oluşa sürüklenmişti; yanılısama, Hidâyet'in dediği gibi, ruhu yalnızlıkta kemirirdi –nicedir delilik, melankoli, depresyon diye adlandırılan şey, genellikle bir sürtünmenin, kendi benliğini yaratımda, ötekiyle temasta yitirmenin sonucuydu ve bugün bu dosya bana biraz aceleye getirilmiş, açıkçası biraz da romantik gelse bile sonraki tüm çalışmasını üzerinde yükselttiği hakiki bir önsezi, kuşkusuz daha orada varlığını gösteriyordu.

Artık karar açıklandığına ve bu da onun için pek sevinçli bir karar olduğuna göre kendisini kutlamaya gidebilirdim, burada ne işin var, diye sorarken öpüşü sıcaktı, güzel bir tesadüfün yolunu Paris'e düşürdüğünü söyledim, beyaz bir yalan, beni yakınlarının katılacağı geleksel şampanyalı kutlamaya davet etti, ben de kabul ettim; bu gibi kutlamalara sıkça ev sahipliği yapan bir mahalle kafesinin üst katında buluştuk. Sarah sanki bir anda çökmüş gibiydi, gri tayyörünün içinde yüzdüğünü fark ettim; Akademi endamını yalayıp yutmuştu, bedeni önceki haftalar ve aylar boyunca sarf edilen çabanın izlerini taşıyordu: önceki dört yılı hep bu âna odaklanmış, ancak bu anla anlam kazanmıştı ve şimdi şampanyalar patlarken sanki doğumdan çıkmış gibi tatlı bir tebessüm bürünmüştü –gözlerinin altı şişti, geceyi sunumunun üzerinden geçerek geçirdiğini, heyecandan uyku tutmadığını hayal edebiliyordum. Tez hocası Gilbert de Morgan da buradaydı tabii; onunla yolum daha önce Şam'da keşişmişti. Himayesi altındakine yönelik tutkusunu gizlemiyordu, üzerine titreyen babacan bakışları şampanyanın dozu arttıkça hafiften enseste kayıyordu: üçüncü kadehte, tek başına yüksek bir bar masasına dayanmış, yanaklar al, gözler çakmak, Sarah'yı ayak bileklerinden belindeki kemere dek süzen bakışlarını yakaladım, bir

yukarı bir aşağı –akabinde küçük, melankolik bir geğirti saldı ve dördüncü kadehi kafaya dikti. Kendisini izlediğimi fark etti, gözlerini öfkeyle devirirken beni tanıdı ve gülümsedi, sizinle tanışmıştık, değil mi? Hafızasını tazeledim, evet, Franz Ritter ben, Sarah’yla birlikte Şam’da karşılaşmıştık –ah tabii, müzisyen, bu aşağılamaya o kadar alışmıştım ki ben de geri zekâlı gibi gülümseyerek karşılık verdim. Eşinin dostunun kuşatması altındaki yeni mezunla daha iki laf edemeden, bu ders verdiği sınıfın ya da zümre toplantısının dışında herkesin kendisinden koş koş kaçtığı büyük âlim tarafından köşeye sıkıştırılmıştım. Kendi akademik kariyerim hakkında beylik sorular soruyordu bana, yanıtını bilmediğim hatta kendime sormayı hiç tercih etmediğim sorular: yine de formu yerinde sayılırdı, Fransızların akli uçkuruna kaçmış ya da salyaları akıyor dememek için çakırkeyif dedikleri hallerde yani ve birkaç ay sonra Tahran’da, yine halihazırda Nedim’le derin bir sohbeta dalmış olan Sarah’yla birlikte, onunla çok farklı hal ve koşullarda karşılaşacağım henüz aklımın ucundan geçmiyordu –Nedim yeni gelmişti, Sarah ona savunmasının nasıl geçtiğini tüm artısı eksisiyle anlatıyor olmalıydı, o niçin katılmamıştı, bilmiyorum; esmer tenini ve kısa kara sakalını aydınlatan beyaz, yuvarlak yakalı, şık gömleğiyle o da çok zarifti; Sarah sanki dans etmeye başlayacaklarmış gibi iki elinden tutmuştu. Profesörden izin istedim ve yanlarına vardım; Nedim hemen beni kardeşçe kucakladı ve bu kucaklama beni bir anlığına Şam’a, Halep’e ışınladı, Nedim’in geceleyin Suriye’nin metalik göğündeki yıldızları sarhoş eden lavtasına, uzağa, çok uzağa, artık kuyrukluyıldızların değil, misillerin, havan toplarının, çığlıkların ve savaşın yırttığı o göğe –1999’da Paris’te, önünde bir şampanya kadehi, Suriye’nin şiddetlerin en beteriyle viran olacağını, Halep Çarşısı’nın yanacağını, Emevi Camii’nin minaresinin yıkılacağını, bir sürü dos-

tun öleceğini ya da sürgüne mahkûm olacağını hayal edebilmek imkânsızdı; hatta bugün bile Viyana'daki konforlu ve sessiz apartman dairesinden bakıp da bu hasarın çapını bu acının kapsamını hayal edebilmek imkânsız.

Buyurun, CD bitti. Nazırı'nin bu parçasında nasıl bir güç var. Nasıl sihirli, gizemli bir sadelik, şarkının ağır nabzını tutan o vurmali mimarisi, erişilecek vecdin uzaklardaki ahengi, kulağınıza yapışıp kalan ve size saatlerce eşlik eden hipnotik bir *zikir*. Bugün Nedim uluslararası çapta bir lavta sanatçısı, evlilikleri Şam'ın küçük yabancı topluluğunda büyük yankı uyandırmıştı, öyle beklenmedik öyle anıydı ki onu pek çoklarının ve bilhassa Fransa'nın Suriye Büyükelçiliği'nin gözünde şüpheli kılıyordu –Sarah'nın âdeti olan sayısız sürprizden biri, tarih itibarıyla sonuncusu da Saravak hakkındaki bu bilhassa heyecan verici makale: Nedim'in gelmesinden kısa süre sonra onlara veda ettim, Sarah bana geldiğim için uzun uzun teşekkür etti, Paris'te birkaç gün daha kalıp kalmayacağımı, tekrar görüşecek vaktimizin olup olmayacağını sordu, hemen ertesi gün Avusturya'ya döneceğimi söyledim; artık masasına iyice yayılmış haldeki üniversite hocasını saygıyla selamladım ve ayrıldım.

Kafeden çıktım ve Paris gezintime kaldığı yerden devam ettim. Ayaklarım Seine rıhtımlarının kuru yapraklarını süpürürken ben vaktimi böyle, bir tez savunması ve onu izleyen kutlamayla harcamaya sevk etmiş olabilecek gerçek sebepleri enine boyuna düşündüm ve Paris'te, köprülerin dostane kollarını sisten sıyrarak çevreleyen ışığın halesi içinde, amacı ve anlamı belki ancak *a posteriori* belirecek ve herhalde buradan, Herr Gruber'in mundar itiyale gezintiden döndüğü Viyana'dan geçecek bir güzergâhın, bir yürüyüşün bir ânını seçer gibi oldum: merdivenlerde ağır adımlar, ürüyen köpek ve sonra da tepemde, tavanımın üstünde koşuşturma ve tırmalamalar. Herr Gruber

asla sessiz sakin biri olmayı beceremediği halde benim müzik CD'lerimden en çok yakından da o, Schubert yine neyse, diyor, ama şu eski operalar ve şu, yani, egzotik müzikler, illa herkesin zevkine uyacak şeyler değil, ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi. Müziğin sizi rahatsız ettiğini anlıyorum, Herr Gruber, gördüğünüz gibi üzgünüm. Yine de sizin yokluğunuzda köpeğinizin işitme duyusu üzerinde akla hayale gelebilecek her türlü deneyi gerçekleştirdiğimi belirtmek isterim: Sadece Bruckner'in (o da ancak kabul sınırlarını zorlayan ses seviyelerinde) parkeleri tırmalamasını durdurabildiğini ve ayrıca tüm apartmanın şikâyetçi olduğu aşırı tiz havlamalarını kesebildiğini keşfettim ki bu tespiti de hiç kuşkusuz bana meslektaşlarımın övgülerini kazandıracak, veterinerlikte müzikoterapi üzerine bilimsel bir makalede geliştirmeyi düşünüyorum, "Nefesli Bakır Sazların Köpek Türlerinin Ruh Hallerine Etkileri: Açılımlar ve Ufuklar."

Şansı varmış ki ben de yorgunum, Gruber'in yani, yoksa kendisi ve köpeği için egzotik müzik olaraktan sağlam bir tonbak darbesini son ses dayardım. Ne yalan söyleyeyim, hastalığı düşünmekten kaçınmak için daldığım anılarla dolu bu uzun günden yorgun düştüm, daha bu sabah hastaneden dönerken posta kutusunu açtım, hava kabarcıklı zarfın laboratuvarın bana bir kopyasını göndermesi gereken şu meşhur tahlil sonuçlarını içerdiğini sanmıştım: posta damgası beni yanılgımdan sıyrana dek uzun dakikalar boyunca açmakta tereddüt ettim. Ben Sarah'nın Darjeeling'le Kalküta arasında bir yerlerde olduğunu sanarken işte o Borneo Adası'nın kuzeyindeki yemyeşil bir cangılda, bu şiş karınlı adanın eski İngiliz sömürge topraklarında belirmiş. Makalenin korkunç konusu ve onun her zamanki lirizminden çok farklı olan kuru üslubu ürkütücü; birbirimize tek satır yazmayalı haftalar oldu ve ben tam da hayatımın en zor evresinden geç-

ken o böyle tuhaf bir biçimde tekrar ortaya çıkıyor –günü onunla, onun metinlerini tekrar okuyarak geçirdim ve bu da beni düşünmekten korudu, kendi benliğimden sıyrıldı ve nihayet öğrencilerimden birinin tezini düzeltmeye koyulmaya niyet ettiğimde ise uyku vakti gelmişti, sanırım bu öğrencinin değerlendirmelerine, *Gluck'ün Viyana Operalarındaki Şark'*a dalmak için yarın sabahı bekleyeceğim çünkü yorgunluktan gözlerim kapanıyor ve her türlü okumayı kesip yatağa girmeliyim.

Sarah'yı son gördüğümde bilmem hangi akademik vesileyle üç günlüğüne Viyana'da bulunuyordu. (Pek tabii ki ona burada kalmasını önermiştim ve o da ev sahipliğini yapan kurumun kendisine sunduğu tipik Viyana tarzı, muhteşem otelden, benim *göçük* kanepem için feragat etmeyi düşünmediğini belirterek reddetmişti ki buna çok fena bozulduğumu itiraf etmeliyim.) O tam formundaydı ve bana 1. Bölge'deki bir kafede, turistlerin akın edip hâkimiyeti ele geçirmesinden ötürü yoz bir havaya bürünmüş olup onun da tam o sebeple hoşuna giden o şaşaalı mekânlardan birinde randevu vermişti. Buluşur buluşmaz sise rağmen gezintiye çıkmamız için ısrar etmiş ve bu da canımı sıkıyordu, ıslak ve soğuk bir sonbahar ikindisinde turistçilik oynamaya hiç hevesim yoktu ama o enerjiden yerinde duramıyordu ve beni sonunda ikna etti. Tramvayla D hattının son durağı olan Nussdorf tarafına çıkıp devamında Beethovengang'da biraz yürüyüş yapmak istiyordu; yürümekten çok çamura batacağımızı, bu civarlarda takılmanın daha iyi olacağını söyleyerek karşılık verdim ona –Graben civarında dolanıp katedrale kadar uzandık, Mozart'ın müstehcen şarkılarıyla ilgili anlattığım birkaç anekdot onu güldürdü.

– Franz, biliyor musun, dedi Stephansplatz'ın kıyısı-na dizilmiş fayton sıraları boyunca ilerlerken, Viyana'nın Şark'ın kapısı olduğunu düşünenlerin çok ilginç bir yönü var, ve bu kez de gülme sırası bendeydi.

Bir Viyana gecesinde, uykusuzluktan mustarip müzikolog Franz Ritter nedeni belli olmayan bir hastalıkla yatağında kıvrılmakta, anılar ve rüyalar arasında gidip gelmektedir. Hayatındaki önemli anlar gözünün önünden geçer: Ortadoğu'nun elsunu; İstanbul, Halep, Şam ve Tahran gezilerinde yaşadıkları çeşitli yazar, ressam, müzisyen, Şarkiyatçı ve araştırmacıya dair anıları zihninde yer tutmuştur. Ancak tüm bunların merkezinde gizemli ve ele gelmez bir kadına, Avrupa ile Ortadoğu arasındaki girift gerilime kapılmış içgörülü ve parlak Fransız akademisyen Sarah'ya duyduğu karşılıksız aşk vardır.

Mathias Énard'a 2015 Goncourt Ödülü'nün yanı sıra Leipzig Kitap Fuarı Ödülü (Almanya) ve Premio Gregor von Rezzori (İtalya) gibi ödüller kazandıran *Pusula*, 19. yüzyıl müzisyenleri, ezoterik Şarkiyatçılar, Balzac, Agatha Christie, Pessoa, Hayyam, Sâdık Hidâyet gibi edebiyattan ve tarihten kişilere dair anekdotlarla dolu, birbirinden bağımsız gibi görünen öğeler arasında akıl almaz bağlantılar ve köprüler kuran sıra dışı bir metin.

"Énard'ın en kapsamlı ve yetkin kitabı. Avrupa romanının yakın geçmişteki en ustalıklı örneklerinden biri."

Adrian Nathan West, Literary Review

"Ortadoğu sanatı ve kültürüne yazılmış olağanüstü, kaçamaklı, sıra dışı bir aşk mektubu."

Dustin Illingworth, Los Angeles Review of Books

#ortadoğu #klasikmüzik #oryantalizm #empersyalizm #rüya #uykusuzluk
#hatırdışınıcesesi #edebiyat #sanat #doğusanatı

